УДК 811.161+81'

ДУБОВА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА, доктор філологічних наук, професор кафедри української філології і світової літератури, Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили

АНАЛІТИЗАЦІЙНІ ЗМІНИ В МОВІ: БАЖАНЕ І РЕАЛЬНЕ

У статті розглядається проблема аналітизації синтетичних мов. Основна ідея статті полягає в тому, що типологічні зміни в синтетичних мовах не мають односпрямованого характеру "від синтетизму до аналітизму". Ці зміни підпорядковані як синтетизаційній, та і аналітизаційній тенденціям, з яких синетизаційній належить провідна роль.

The article deals with the problem of analytization synthetic languages. The main idea of the article is that: the typological changes in the synthetic languages is not single-purposeful "from synthecity to analyticity". There changes are subordinate to analytizational and synthetizational tendencies but synthetizational is the main.

Від початку виникнення лінгвістичної типології питання еволюції мов становило один з істотних фрагментів у змісті цієї галузі мовознавства. Намагаючись визначити модель еволюційної послідовності переходу від попереднього мовного типу до наступного, вчені епохи становлення порівняльно-історичного методу супроводжували характеристику типів мови оцінками більшої/меншої досконалості. Причому оцінки однієї й тієї типологічної зміни – втрата флексійної словозміни і поширення аналітичних засобів – у різних учених могли мати протилежний зміст. Зокрема, якщо А. Сміт уперше висловив думку про більшу досконалість аналітичних мов, то В. фон Гумбольдт уважав утрату флексійної словозміни ознакою деградаційних змін у мові.

Водночас специфіка порівняльно-історичного методу виявилася в тому, що еволюційно-типологічні питання розглядалися лише в ретроспективному плані. Зміст типологічних розвідок у лінгвістиці XX ст. свідчить про намагання розглядати проблеми еволюційно-типологічних мов не лише і не стільки в ретроспективному плані, скільки в проспективному. Категорична оцінка О. Єсперсеном аналітичних мов як найбільш досконалих, упорядкованих на відміну від мов синтетичних як недостатньо упорядкованих була аргументована універсальністю та однозначністю аналітичних засобів, що протиставлялися варіативності, надлишковості і багатозначності синтетичних засобів [45].

Гіпотеза аналітизації синтетичних мов як визначення еволюційної перспективи цих мов від середини XX ст. набула статусу універсальної. Аналітизаційні зміни в первинно синтетичних мовах розглядалися як у великих наукових проектах, так і в численних окремих працях [1; 2; 3; 5; 6; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 16; 18; 20; 23; 26; 25; 27; 28; 31; 34; 36; 38; 41; 44 та ін.]. Аксіоматичність аналітизаційної гіпотези підтримується і в сучасних працях [4; 24; 25; 35; 42 та ін.]. Підтримка гіпотези про аналітизаційний шлях еволюції синтетичних мов сприяє живучості цих оцінних статусів, що надавалися аналітичним мовам з недосконалою мовною технікою. Сучасне визнання оцінки мов як більш або менш досконалих науково некоректною, на жаль, сприймається радше як декларація, зумовлена міркуваннями загальнолюдської етики, а не як підтверджена фактами наукова концепція. Утім небезпечність такої ситуації пов'язана з тим, що оцінка і самооцінка певного соціуму (громадянського, етнічного) не в останню чергу залежить від оцінки мови цього етносу. Отже, щоб уникнути цієї небезпеки, варто з'ясувати, чи є аналітизаційна еволюційна перспектива для синтетичних мов обов'язковою.

Виявами аналітизаційних перетворень вважаються: (1) скорочення складу іменникових флексій, занепад їх функціональних можливостей і посилення ролі прийменників у вираженні відмінкових значень [6; 7; 9, 210; 10, 232]; (2) поширення граматичної омонімії синтетичних

афіксів і форм та їх диференціація засобами контексту [28, 326-344; 32, 12; 33, 129-156]; (3) збільшення кількості незмінюваних слів (іменників, прикметників) [28, 326-344; 33, 280, 282; 32, 13; 43, 92-93]; (4) поширення аналітичних утворень у різних підсистемах української та російської мов (дериваційній, морфологічній, синтаксичній) [1, 160-161; 10, 202-207, 217-222; 17; 10-13; 20, 88-121; 24, 72-75; 29, 5-19; 30, 143-154; 37, 47-57; 39, 66-78].

Навіть цей перелік змін, що вважаються виявами аналітизму, свідчить про те, що поняття *аналітизм* може мати зміст, не узгоджений зі змістом понять про інші типологічні властивості мов. Щоб позбавитися таких суперечностей, пропонуємо розуміти аналітизм як типологічну властивість мови, що виявляється за умови наявності формально подільних елементарних номінативних одиниць, семантична структура яких складається з основного та модифікаційного значень, а формальна – з розчленовано локалізованих основного структурного компонента та форматива. (Детальніше про визначення терміна *аналітизм* див.: [22]).

Отже, втрата словозміни взагалі залишається поза межами протиставлення *синтетизм – аналітизм*, оскільки відсутність формотворення не передбачає наявності будь-якого форматива, як синтетичного, так і аналітичного. Утрата словозміни є типовим виявом аморфізму. Така втрата може відбуватися або під впливом внутрішньомовних або позамовних чинників. Перший з цих чинників полягає в дефункціоналізації словозмінних категорій. Саме така зміна визначає втрату відмінкового формотворення числівників. Сучасне використання числівників з іменниками свідчить про те, що регулярною для відмінка числівника залишається лише одна функція – засобу вираження зв'язку з іменником. Утім відмінкове формотворення виявляється в такому разі надлишковим. Отже, наявність категорії відмінка числівників як категорії суто синтагматичного плану виявляється безперспективною, оскільки в сполученнях числівників з іменниками спостерігається дефункціоналізація відмінкового формотворення числівників, а внаслідок цього створюються умови для потенційного скорочення відмінкової парадигми до однієї позиції, що власне й означає втрату відмінкового формотворення [21, 163-175].

Позамовними чинниками, що впливають на істотне скорочення, а то й повну втрату відмінкової словозміни іменників, варто визнати процеси піджинизацаційного зразка. Утрата відмінкової словозміни іменниками відбувається, як правило, в такі періоди історії конкретних мов, коли вони стикаються з іншою мовою, віддалено спорідненою або неспорідненою, і при цьому зміни, спричинені новими комунікативними умовами відбуваються в умовах відсутності установ, здатних забезпечити навчання кожної з мов. Саме такі причини вплинули на скорочення або втрату відмінкової словозміни іменників в історії романських мов, англійської, болгарської, македонської мов. Інтенсивне поповнення складу прийменникових засобів транспонованими утвореннями розглядається як один з головних аргументів аналітизаційної концепції [8, 263-373; 19, 50; 40, 255-270].

Прийменниково-відмінкове сполучення може бути визнане аналітичною одиницею аспекту спостереження лише синтаксичного рівня, оскільки план її вираження репрезентує бінарна структура, що складається з певного прийменника та відмінкової словоформи, а план змісту – певна синтаксема (наприклад, *від здивування* з каузальним значенням, *з поля* – з локальним, *після роботи* – з темпоральним значенням тощо). Хоч прийменниково-відмінкові сполучення можуть бути функціонально-семантичними еквівалентами відмінкових словоформ, ця еквівалентність не імплікує тотожності модифікаційних значень обох одиниць. Прийменниково-відмінкові сполучення мають синтаксичне значення, оскільки, як і словоформи, є засобами матеріальної маніфестації певної синтаксеми. Однак на відміну від словоформ прийменниково-відмінкові сполучення за будь-яких умов не виявляють зв'язку з усім тим поліфункціональним семантичним комплексом, що становить певну відмінкову грамему. Отже, прийменниково-відмінкові сполучення можуть бути носіями тільки синтаксемного значення, а не морфологічного, парадигматичного, і тому належать тільки до одиниць синтаксичної рівня.

Розгляд проблеми аналітизації відмінка в сучасних східнослов'янських мовах у функціональному висвітленні дозволяє з'ясувати характер співіснування відмінкових, синтетичних, та прийменниково-відмінкових, аналітичних, засобів вираження синтаксичної семантики. Визначивши специфіку функціонально-семантичного призначення типологічно протиставлених одиниць синтаксичної системи, можна виявити ті ланки, де реалізуються переваги того чи іншого типу в мові. Синтетичні засоби виявляють зв'язок із тими синтаксемами, що мають безпосереднє відношення до предметної семантики: суб'єктної, об'єктної, адресатної, інструментальної, партитивної (відношення цілого до частини), посесивної. У парадигмальних об'єднаннях моделей компонентів-синтаксем синтетичні засоби виявляються ядерними, яких не торкається конкуренція з аналітичними засобами. Синтетичні засоби поступаються в конкуренції з аналітичними моделями тих компонентів-синтаксем, у котрих нейтралізується предметна семантика: просторових, темпоральних, квалітативних, дестинативних, каузальних тощо. Кількісне збільшення прийменниково-відмінкових сполучень цього типу за рахунок поповнення складу вторинних прийменників свідчить про те,

що в сучасних східнослов'янських мовах аналітичні компоненти-синтаксеми визначають еволюційну перспективу синтаксичних засобів репрезентації релятивної семантики та аналітизаційні процеси в синтаксичних системах цих мов.

Функціонально-семантичні характеристики синтетичних та аналітичних компонентів-синтаксем свідчать про те, що в східнослов'янських мовах, незважаючи на активність аналітичних синтаксичних засобів, не спостерігається такого впливу синтаксичної системи на морфологічну, що міг би зумовити типологічні зрушення (аналітизаційні чи аморфізаційні) в категорійній парадигмі відмінка. Навпаки, функціональна повноцінність типологічно протиставлених синтетичних та аналітичних одиниць забезпечується за наявності мінімально шестипозиційної синтетичної відмінкової парадигми, що може залишатися достатньою або ускладнюватися додатковою позицією. Така необхідність синтетичного відмінкового формотворення для сучасних східнослов'янських мов є ознакою міцних позицій синтетизму.

Скорочення кількості флексійних формо моделей в історії відмінкової словозміни слов'янських, зокрема східнослов'янських мов також розглядається як один з аргументів аналітизаційної гіпотези. Однак ці зміни мали уніфікаційний, а не аналітизаційний або аморфізаційний характер

Уніфікаційні зміни – зменшення кількості формомоделей – були спрямовані на зміцнення зв'язків між компонентами відмінкових формомоделей, відновлення їх стандартизованості, а відтак – на подолання руйнівного впливу втрати первинних мотиваційних зв'язків між компонентами формомоделей. Варто визнати, що виявлена системою мови спроможність протистояти руйнівним тенденціям, долати їх негативний вплив на синтетичне відмінково-числове формотворення є свідченням того, що в субстантивній словозміні синтетизм зберігає міцні позиції.

Отже, кількісні скорочення в складі одиниць відмінкових парадигм в українській і в російській мовах зрештою є наслідком вдосконалювальних перетворень, здійснюваних у синтетичному відмінковому формотворенні, а не виявом аналітизаційних змін. Функціональне послаблення синтетичної відмінкової словозміни на певному етапі є різновидом поширеного типу явищ, що періодично виникають в процесі еволюції в окремих ланках мовної системи. При визначенні прогностичної оцінки цього явища вирішальна роль має належати не фіксації власне факту послаблення, а спостереженням за реакцією мовної системи. У випадку послаблення синтетичної відмінкової словозміни ця реакція виявилася в активізації захисних процесів, зміст яких полягав у ліквідації послаблюючих моментів, у зміцненні, увиразненні ознак власне морфологічної категорії у відмінка внаслідок певних трансформацій у складі синтетичних засобів формотворення. Ці процеси були стимульовані потребами збереження синтетичної відмінкової словозміни як необхідного засобу для забезпечення повноцінного функціонування кожної з досліджуваних мов.

Напевне, ми не вдаємося до перебільшення, стверджуючи, що взагалі аналітизаційна концепція в дослідженні еволюційно-типологічної проблематики завдячує своїм існуванням певній інтерпретації фактів переважно іменникового формотворення. Така ситуація не може бути визнана задовільною в методологічному плані, оскільки обмежений матеріал не забезпечує об'єктивності дослідження. Визначення еволюційно-типологічних тенденцій, що встановлюються за співвідношеннями синтетичних та аналітичних засобів у системі дієслівного формотворення або в окремих категорійних парадигмах української та російської мов, виявляється досить суперечливими. З одного боку, визнається, що в системі дієслівних категорій спостерігається розвиток аналітизму [25, 258, 265], з другого – наводяться докази щодо виразної реалізації синтетизаційної тенденції в категорійній парадигмі часу [15].

Кількісні зміни в складі синтетичних та аналітичних одиниць дієслівного формотворення визначаються здебільшого еволюційними трансформаціями в семантичній структурі морфологічних категорій. Для політипологічних мов, зокрема української та російської, принципово можливим є формування як синтетичних, так і аналітичних засобів вираження нових грамем. Певна диференціація цих типологічно протиставлених засобів виявляється в їх застосуванні для вираження грамем предикативних і непредикативних категорій.

Грамеми непредикативних категорій виду і стану в обох досліджуваних мовах зберігають стійку тенденцію набувати синтетичного вираження шляхом використання споконвічних засобів синтетичного формотворення або парадигматизації засобів синтетичної деривації. Суперечити цій тенденції може лише морфонологічний чинник (як це спостерігається при застосування засобів видотворення до подолання видового синкретизму двовидових дієслів).

Грамеми предикативних категорій часу, стану й особи можуть набувати як синтетичного, так і аналітичного вираження. Джерелом становлення синтетичних засобів для вираження нових грамем цих дієслівних категорій є споконвічні синтетичні та аналітичні формомоделі, і лише утворення синтетичної формомоделі майбутнього недоконаного в українській мові стало наслідком синтетизації аналітичної формомоделі-новотвору.

Становлення нових синтетичних формомоделей на ґрунті споконвічних здійснюється двома способами: (1) омонімічним розгалуженням або (2) зміною структури форматива синтетичної формомоделі. Розгалуження однієї синтетичної формомоделі на дві здійснюється в тому разі, якщо основні елементи внаслідок становлення нової категорії виду набувають константних диференційних ознак (недоконаного виду у формомоделях теперішнього і доконаного виду у формомоделях майбутнього доконаного), зберігаючи тотожні формативи. Становлення нових синтетичних формомоделей шляхом зміни в структурі форматива первинних синтетичних формомоделей особи здійснюється внаслідок розмежування засобів вираження суб'єктно-особових відношень у наративному та апелятивно-спонукальному актах і двоядерної перебудови дієслівної категорії особи.

Склад синтетичних дієслівних формомоделей може оновлюватися також шляхом синтетизації аналітичних формомоделей, що здійснюється двома способами: (1) втратою аналітичного форматива або (2) перетворенням його на синтетичний форматив. Утрата аналітичного форматива є наслідком його надлишковості і поступової дефункціоналізації. Такий спосіб синтетизації може бути прийнятним лише для аналітико-синтетичних формомоделей (давньоруський перфект). Перетворення аналітичного форматива на синтетичний, а отже, синтетизація аналітичної формомоделі (української формомоделі майбутнього недоконаного) стала наслідком дії морфонологічного чинника в умовах, коли формомодель виражає елементарну часову семантику (грамему майбутнього).

Становлення нових аналітичних формомоделей, що входять до складу парадигм предикативних дієслівних категорій, зумовлене особливостями репрезентації предикативної семантики в реченні. Засобами вираження цієї семантики є предикати синтетичної структури, репрезентовані дієслівними формами, або предикати аналітичної структури, репрезентовані сполученнями, одним зі складників яких є допоміжне дієслово. Завдяки такому функціонально-семантичному зближенню дієслівних форм та аналітичних предикатів останні являють собою резерв для поповнення засобів дієслівного формотворення. Якщо в процесі еволюційних змін у семантичній структурі предикативної дієслівної категорії з'являються ознаки того, що в складі категорійної парадигми намічається утворення лакуни – позиції, не заповненої вже наявними засобами, то до цієї "порожнини" втягується така синтаксична аналітична одиниця, що виявляє мінімум відмінностей від семантики, передбачуваної парадигматичною організацією категорійних значень.

Іноді становлення нових аналітичних формомоделей може здійснюватися в межах власне морфологічної підсистеми мови, якщо внаслідок еволюційних змін основний компонент набуває іншої кваліфікації (дієприкметниковий → фінітний – у давноминулому).

Завдяки змінам у семантичній структурі дієслівних категорій може активізуватися утворення як синтетичних, так і аналітичних формомоделей, а тому наслідки цієї активізації не підлягають однолінійному структурно-типологічному визначенню. Становлення нових синтетичних формомоделей в українській і російській мовах є поверхневим виявом формування ядерних грамем (формомоделі теперішнього, майбутнього, минулого часу, 2 особи в імперативі) або двоядерної перебудови в семантичній структурі дієслівних категорій (формомоделі дієслівного пасиву, сумісної особи імператива). Утрату синтетичних дієслівних формомоделей, навпаки, зумовлюють або ліквідація відповідних грамем (формомоделей аориста, імперфекта), або тенденція до одноядерної перебудови дієслівної категорії (формомоделі дієприкметникового пасиву в українській мові). Становлення нових аналітичних формомоделей свідчить про формування ядерно-периферійної структури предикативних категорій та/або уніфікацію структури категорійної парадигми – забезпечення послідовної репрезентації грамем предикативної категорії усіма корелятами непредикативних категорій. Повну ліквідацію аналітичних формомоделей спричиняє втрата аналітичною структурою семантичної вмотивованості і семантичної узгодженості між її складниками.

Втім повна ліквідація синтетичних та аналітичних формомоделей зустрічається рідко. Життєздатність синтетичних структур забезпечується завдяки поліфункціональності (кумулятивності) синтетичних формативів. Якщо одна з функцій такого форматива виявляється втраченою внаслідок перетворень у семантичній структурі певної дієслівної категорії, то цей форматив, а отже, і вся синтетична структура, набуває певних функціональних змін згідно з тими значеннями, що залишаються у форматива (пор. дієприкметникові формомоделі стану). Аналітичні формомоделі можуть (1) або трансформуватися в синтетичні, якщо аналітична структура втрачає вмотивованість відповідно до ускладненого морфологічного значення (перфект, майбутній недоконаний на *-иму, -имеш*...), (2) або розпадатися на дві функціонально відокремлені одиниці, якщо внаслідок семантичних перетворень складники виявляють ознаки семантичної надлишковості (давноминулий в російській мові).

Оскільки становлення нових синтетичних та аналітичних засобів дієслівного формотворення в українській та російській мовах зумовлені узгодженими між собою еволюційними процесами, співіснування цих засобів в обох

досліджуваних мовах загалом характеризуються відношеннями функціонального доповнення, а не конкурентного протистояння. Засоби вираження грамем непредикативних категорій майже цілком залишаються сферою виявів синтетизму як в українській, так і в російській мові. Лише в складі парадигм предикативних категорій об'єднуються синтетичні та аналітичні формомоделі. Внаслідок еволюційних змін у складі синтетичних та аналітичних засобів дієслівного формотворення цих категорій визначилася тенденція до функціональної спеціалізації типологічно протиставлених засобів. Призначення синтетичних засобів полягає у вираженні ядерних, елементарних категорійних грамем, а призначення аналітичних – у репрезентації периферійних грамем ускладненого типу. Якщо семантичну структуру предикативної дієслівної категорії утворюють тільки елементарні грамеми, то категорійні формомоделі репрезентовані тільки синтетичними структурами (формомоделі категорії особи в індикативі). Комбінація синтетичних та аналітичних формомоделей простежується в складі парадигм тих категорій, семантичну структуру яких утворюють елементарні, ядерні, та ускладнені, периферійні, грамеми (категорії часу, особи в імперативі). Причому синтетичні та аналітичні формомоделі здебільшого розподіляються між різними позиціями парадигм. А в тих виняткових випадках, коли в одній позиції опиняються синтетична та аналітична формомоделі, діє тенденція до усунення конкурентних відношень на користь тієї формомоделі, що виявляється функціонально досконалішою, виразнішою: синтетичної формомоделі майбутнього недоконаного – в українській мові або аналітичних формомоделей сумісної особи в обох мовах.

Разом зі спільними тенденціями, що регулюють застосування синтетичних та аналітичних засобів при вираженні значень дієслівних категорій в українській та російській мовах, існує певна специфіка реалізації синтетичності та аналітичності в кожній з цих мов. При вираженні значень тих категорій, що в обох мовах мають тотожну семантичну структуру (вид, час, особа), в разі, якщо існують коливання між синтетичною та аналітичною репрезентацією певної грамеми, українська мова більшою мірою тяжіє до синтетичності, російська – до аналітичності (пор. вираження майбутнього недоконаного, сумісної особи, диференціацію синкретичного значення двовидових дієслів). Ці відмінності зумовлені тим, що в українській мові створюються сприятливіші морфонологічні та фонетичні умови для синтетичного формотворення. Як правило, ці умови цілком узгоджуються з дією основної тенденції до синтетичного вираження елементарних грамем. Суперечить цій тенденції лише синтетичне вираження грамем сумісної особи в імперативі.

Загалом засоби вираження дієслівних грамем у сучасних українській та російській мовах являють собою сукупність функціонально диференційованих синтетичних та аналітичних одиниць, у якій синтетичним одиницям належить провідна роль, оскільки вони переважають у формотворенні непредикативних категорій, а для предикативних категорій є засобами репрезентації ядерних грамем. Аналітичні формомоделі утворюють периферію дієслівного формотворення в сучасних українській та російській мовах. Таке співвідношення виявів синтетизму та аналітизму в дієслівних категоріях обох досліджуваних мов репрезентує системи зі стійкими структурно-типологічними властивостями. Перспективний потенціал синтетизаційної або аналітизаційної тенденцій, зумовлений функціональним розподілом типологічно протиставлених одиниць дієслівного формотворення, може виявитися лише фрагментарно – в остаточній синтетизації або аналітизації конкурентних позицій майбутнього недоконаного та сумісної особи імператива.

Проведений аналіз свідчить про те, що еволюційні зміни не лише загалом у морфологічних системах синтетичних східнослов'янських мов, а й у парадигмах окремих частин мови і навіть у категорійних парадигмах не підпорядковуються дії певної однолінійної тенденції: від синтетизму до аналітизму або від аналітизму до синтетизму. В еволюції морфологічних систем загалом спостерігаються як синтетизаційні, так і аналітизаційні зміни. Переважний вплив синтетизаційної чи аналітизаційної тенденцій спостерігається лише при змінах у складі формомоделей, що репрезентують окремі позиції в категорійних парадигмах. Виявлені зміни здебільшого супроводжують еволюційну реструктуризацію семантики певних морфологічних категорій. До еволюційних процесів становлення інноваційних засобів формотворення залучаються одиниці як із синтетичною, так і з аналітичною структурою, а отже, виявляються як синтетизаційна, так і аналітизаційна тенденції.

Власне синтетизаційна тенденція виявляється у зміцненні ознак синтетизму, власне аналітизаційна – у зміцненні ознак аналітизму. Синтетизаційна або аналітизаційна тенденції реалізуються не лише в кількісній перевазі відповідних (синтетичних або аналітичних) формомоделей у морфологічній системі мови або окремих її фрагментах (підсистемах). Посиленню синтетичності можуть сприяти синтетизація аналітичних формомоделей, витіснення аналітичних формомоделей синтетичними в разі виникнення конкурентних відношень між ними, спроможність синтетичної системи протистояти впливові на неї руйнівних, послаблюючих чинників, вибір синтетичних моделей і засобів для вираження нових грамем при альтернативних

можливостях, створюваних політипологічними мовами. Аналітизаційна тенденція, крім кількісних переваг аналітичного формотворення над синтетичним, може реалізуватися в певних явищах, протилежних синтетизаційним, а саме: у витісненні синтетичних формомоделей конкурентними аналітичними, протистоянні аналітичних формомоделей потенційній синтетизації, утворенні аналітичних формомоделей для вираження нових грамем.

Хоч на еволюційно-типологічні зміни в українській та російській мовах справляють вплив як синтетизаційна, так і аналітизаційна тенденції, в їх дії виявляється певна ієрархія.

Активізація аналітизаційної тенденції залежить від креативної активності і можливостей синтетичних або синтетизованих засобів. Якщо синтетизаційна тенденція супроводжує семантичну еволюцію морфологічної системи, спираючись на різнорівневі мовні ресурси і механізми, то аналітизаційна тенденція відіграє в цій еволюції допоміжну, компенсаційну роль, сприяючи заповненню тих лакун у категорійних парадигмах або парадигмах окремих лексем, на які не поширюється синтетичне формотворення. Отже, аналітизаційна тенденція виявляє свою дію там, де залишаються вільні від синтетичного формотворення позиції. Відтак дві еволюційно-типологічні тенденції не протидіють одна одній, а закріплюються переважно за різними сферами.

Провідна роль синтетизаційної тенденції визначається не тільки тим, що від неї залежать вияви аналітизаційної тенденції, а й тим, що елементарні грамеми, які утворюють ядро морфологічних категорій мають синтетичне вираження або набувають його. За допомогою аналітичних формомоделей виражаються переважно периферійні грамеми, існування яких, з одного боку, підтримується наявністю елементарних грамем і, з іншого боку, на відміну від елементарних, не має облігаторного характеру для семантичної структури категорії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акимова Г.Н. Новое в синтаксисе современного русского языка. – М.: Высшая школа, 1990. – 168 с.
2. Аналитические конструкции в языках различных типов. – М.; Л.: Наука, 1965. – 339 с.
3. Баклушин А.В. Аналитичность в системе и в тексте. – Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1989. – 184 с.
4. Бичакджян Б.Х. Эволюция языка: развитие в свете теории Дарвина // Вопр. языкознания. – 1992. – № 2. – С. 123-134.
5. Васильева-Шведе О.К. Об аналитическом формообразовании (на материале пиринейско-романских языков) // Philologica. Исследования по языку и литературе. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – С. 130-138.
6. Виноградов В.В. Русский язык (грамматическое учение о слове). – 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1972. – 614 с.
7. Виноградов В.В. Очерки по истории русского литературного языка XVII – XIX вв.: Учеб. пособие. – М.: Высшая школа, 1982. – 528 с.
8. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. – К.: Наукова думка, 1980. – 286 с.
9. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К.: Наукова думка, 1987. – 231 с.
10. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наукова думка, 1988. – 256 с.
11. Вихованець І.Р. Аналітизм // Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000-а. – С. 23.
12. Вихованець І.Р. Синтетизм // Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000-б. – С. 550-551.
13. Гак В.Г. Аналитизм // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990-а. – С. 31.
14. Гак В.Г. Синтетизм // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1990-б. – С. 451.
15. Гак В.Г. Типология аналитических форм глагола в славянских языках (Иррадиация и конкатенация) // Вопр. языкознания. – 1997. – № 2. – С. 47-58.
16. Гловинская М.Я. Изменения в морфологии и синтаксисе // Najnowcze dziejc języków słojwiańskich: Русский язык / Red. naukowy Ewgenii Širjaew. – Uniwersitet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. – Opole, 1997. – С. 203-232.
17. Городенська К.Г. Співвідношення синтетичних й аналітичних форм у контексті дієслівної деривації // Система і структура східнослов'янських мов: Міжкаф. зб. наук. праць. – Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1999. – С. 10-13.
18. Граматика на съвременния български книжовен език: В 3 т. – София: Издателство на Българската академия науките, 1983. – Т. 2: Морфология. – 511 с.
19. Гумецька Л.Л. Вторинні прийменники і їх синтаксичні функції в українських грамотах XIV – XV ст. // Дослідження і матеріали з української мови. – К.: Вид-во АН УССР, 1961. – С. 42-51.
20. Динамика структуры современного русского языка. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. – 135 с.
21. Дубова О.А. Типологічна еволюція морфологічних систем української і російської мов: Монографія. – К.: Вид центр КНЛУ, 2002. – 302 с.
22. Дубова О.А. Синтетизм та аналітизм: понятя і терміни // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія: Філологія. – 2001. – Т. 4. – № 1. – С. 99-110.
23. Дуриданов И. Към проблемата за развоя на българския език от синтетизъм към аналитизъм // Годишник на Софийския университет. Филологически факултет. – София, 1956. – Т. 51. – Ч. 3. – С. 117-135.
24. Дяловская Н.Г. Тенденция аналитизма в синтаксисе русского языка // Средства номинации и предикации в русском языке: Межвуз. сб. научн. трудов. – М.: МПУ, 2001. – С. 72-75.
25. Ермакова О.П. Составные местоимения в русском языке // Словарь. Грамматика. Текст. / Сб. статей. – РАН, Отделение лит-ры и языка. Ин-т русского языка им. В.В. Виноградова. – М., 1996. – С. 195-204.
26. Жирмунский В.М. Развитие строя немецкого языка // Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание: Избранные труды. – Л.: Наука, 1976. – С. 334-385.
27. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Морфологія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.
28. Ижакевич Г.П., Кононенко В.И. Основные тенденции внутриструктурного развития и взаимодействия современных восточнославянских литературных языков // Міжнародний з'їзд славістів – IX. – Слов'янське мовознавство. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 17-45.
29. Ильина Н.Е. Рост аналитизма в морфологии // Русский язык конца XX столетия (1985-1995). – М.: "Языки русской культуры", 1996. – С. 326-344.
30. Левит З.Н. О понятии лексической аналитической единицы // Проблемы аналитизма в лексике: Материалы симпозиума "Аналитические конструкции в лексике". – Вып. 1. – Минск: Минск. пед. ин-т иностр. языков, 1967. – С. 5-19.

31. Лекант П.А. Развитие форм сказуемого // Мысли о современном русском языке: Сб. статей под. ред. акад. В.В. Виноградова. – М.: Просвещение, 1969. – С. 140-154.
32. Лопатин В.В., Улуханов И.С. Русский язык // Русский язык. Энциклопедия / Гл. ред. Ю.Н. Караулов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Большая Российская энциклопедия; Дрофа, 1998. – С. 437-444.
33. Мучник И.П. Грамматические категории глагола и имени в современном русском литературном языке. – М.: Наука, 1971. – 298 с.
34. Нелисов Е.А. Аналитическая форма слова в системе соотносительных единиц: Учебн. пособие. – Курск: Курский гос. пед. ин-т, 1980. – 59 с.
35. Николаева Т.М. Теория происхождения языка и его эволюции – новое направление в современном языкознании // Вопр. языкознания. – 1996. – № 2. – С. 79-89.
36. Проблемы аналитизма в лексике. – Минск: Минский гос. пед. ин-т иностр. языков, 1967. – 163 с.
37. Прокопович Н.Н. Об устойчивых сочетаниях аналитической структуры в русском языке советской эпохи // Мысли о современном русском языке: Сб. статей под. ред. акад. В.В. Виноградова. – М.: Просвещение, 1969. – С. 47-57.
38. Русский язык и советское общество: Морфология и синтаксис современного русского русского литературного языка. – М.: Наука, 1968. – 367 с.
39. Сидорец В.С. Современные восточнославянские неоднословные наименования с десемантизированным компонентом в системно-функциональном и сопоставительном аспекте // Вопр. языкознания. – 1999. – № 6. – С. 66-78.
40. Черкасова Е.Т. Переход полнозначных слов в предлоги. – М.: Наука, 1967. – 280 с.
41. Чешко Е.В. История болгарского склонения. – М.: Наука, 1970. – 320 с.
42. Шаламов Ю.В. К проблеме аналитизма морфологии и синтаксиса английского языка // Лингвистические исследования. К 75-летию проф. В.Г. Гака. – Дубна: Феникс+, 2001. – С. 138-149.
43. Шкляревский Г.И. История русского литературного языка (советский период): Учебн. пособие. – Харьков: Вища школа, 1984. – 151 с.
44. Anusiewicz Janusz. Konstrukcie analityczne w języku mówionym // Miejska polszyzna mówiona metodologia badań. – Katowice: Uniwersitet Sląski, 1976. – S. 85-102.
45. Jespersen O. Die Sprache, ihre Natur, Entstehung. – Heidelberg, 1925. – 440 s.